

Başta tevşihler ve cumhur ilâhileri olmak üzere beste ve şarkılarda çok kulanılan bu usulle ölçülmüş bazı peşrevlere de rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezgi, *Türk Musikisi*, II, 108-112, 114-116; Özkan, *TMNÜ*, s. 657-658; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 125-126; Sadeddin Heper, "Türk Musikisinde Usuller", *MM*, sy. 346 (1978), s. 16.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

EVTÂD

(أوتاد)

Dört yönde bulunduklarına ve buralardaki yerleri koruduklarına inanılan dört büyük velîyi ifade etmek için kulanılan tasavvuf terimi
(bk. RİCÂLÜ'İ-GAYB).

EVTÂS

(أوطاس)

Huneyn Gazvesi'nde müşriklerin savaştan önce toplandıkları ve savaşın son merhalesinin cereyan ettiği vadi.
(bk. HUNEYN GAZVESİ).

EVVÂBİN NAMAZI

Akşam namazından sonra veya kuşluk vaktinde kılınan nâfile namaz.

Evvâbîn kelimesi "dönen, Allah'a yönelen, tövbe eden" anlamındaki evvâbın çoğuludur. Kur'an-ı Kerim'de beş yerde tekil (Sâd 38/17, 19, 30, 44; Kâf 50/32), bir yerde de çoğul (el-İsrâ 17/25) şekliyle geçen bu kelime ile eski peygamberlerin ve salih kulların her zaman Allah'a yöneldikleri, tövbe edip O'na döndükleri anlatılır. Kelime bazı hadislerde de tekil ve çoğul olarak yer almakta ve benzeri anlamlar taşımaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "evvâb" md.). Yukarıdaki âyetler arasında özellikle İsrâ sûresinde geçen evvâbîn kelimesi müfessirler tarafından "günah işlediğinde derhal tövbe edip Allah'a yönelen, Allah'a itaat ederek hayır işleyen kimseler" şeklinde açıklanmıştır.

Hz. Peygamber'den ve ashaptan, akşam namazından sonra nâfile namaz kılmayı teşvik eden hadisler rivayet edilir. Bunlar arasında, akşam namazından sonra kılınan altı rek'at nâfile namazın on iki yıllık ibadete denk olduğu, bu nama-

zı kılan kimsenin günahlarının deniz köpüğü kadar çok olsa da başışlanacağı, akşam namazından sonra dört rek'at daha kılan kişinin cennetle ödüllendirileceği, onun Kadir gecesini ihya etmiş gibi ecir alacağı, yine bu vakitte yirmi (diğer bir rivayette on) rek'at namaz kılan kimse için Allah'ın cennette bir köşk inşa edeceği şeklinde özendirici hadisler sayılabilir (bk. İbn Mâce, "İkâme", 185; Tirmizî, "Mevâkitü's-şalât", 204; Heysemî, II, 229-230; Şevkânî, III, 62-64). Ancak bu hadislerin hemen hemen tamamı muhaddisler tarafından sened itibarıyla zayıf görülmüştür. Muhammed b. Münker'in rivayet ettiği bir başka hadiste de Hz. Peygamber'in rek'at sayısı belirtmeden akşam ile yatsı arasında kılınan bu namazı "evvâbîn namazı" (salâtü'l-evvâbîn) olarak vasıflandırdığı görülür (Abdullah b. Mübarek, s. 445, 453; Muttakî el-Hindî, VII, 388). Ancak hadiste, bu nâfile namaza isim verilmesinden ziyade söz konusu namazın Kur'an'da evvâbîn diye nitelendirilen salih kulların namazı grubunda sayılacağını belirten bir övgü dile getirilmiştir. Birçok sahâbînin de akşam namazından sonra kılınan nâfile namaz hakkında teşviklerde bulunduğu, Abdullah b. Amr'ın bunu evvâbîn namazı olarak adlandırdığı (Abdullah b. Mübarek, s. 445), hatta bazı sahâbîlerin, Kur'an'da gece ibadetinden övgüyle söz eden âyetlerin (Âl-i İmrân 3/113; es-Secde 32/16; ez-Zâriyât 51/17; el-Müzzemmil 73/6) bu namazı da içerdiği görüşünde olduğu nakledilir (Abdürrezzâk es-San'ânî, III, 44; Şevkânî, III, 62-64).

Literatürde yer alan bu tür rivayetler hadis tekniği açısından zayıf da olsa netice itibarıyla daha fazla ibadet etmeye teşvik ettiğinden müslümanlar tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Akşam namazının ardından kılınan bu nâfile namaz daha çok sahâbe ve tâbiine ait evvâbîn namazı adlandırmasıyla meşhur olmuş, bedenî ibadetlerin kişilerin dindarlığı ve Allah'a kulluğu hususunda önemli bir ölçü kabul edilip ön planda tutulduğu sonraki dönem irşad ve mev'iza kitaplarında da diğer nâfile namazlar gibi özel bir teşvik gördüğünden müslümanlar arasında belli derecede yaygınlık kazanmıştır.

Fıkıh mezheplerinin ağırlıklı görüşü, evvâbîn namazının akşam namazından sonra altı rek'at olarak kılınacağı şeklindeyse de akşam namazının farzından sonra kılınan iki rek'at müekked sünne-

tin bu namaza dahil olup olmadığı tartışmalıdır. Hanefî mezhebinde her iki görüş de vardır. Evvâbîn namazı Mâlikîler'e göre altı, Hanbelîler'e göre dört rek'attır. Hanbelîler, bazı Hanefî fakihleri gibi akşam namazının iki rek'atlık müekked sünnetiyle ardından kılınacak dört rek'atlık mendup namazı ayrı mütalaa ederler. Şâfiî mezhebinde ise evvâbîn namazının yirmi rek'at kılınacağı yönündeki rivayetlerin yanı sıra bunun altı, dört, hatta iki rek'at olduğuna dair rivayetler de vardır. Gazzâlî, akşam ile yatsı namazları arasında altı rek'at namaz kılmanın müekked sünnet olduğunu söyler (*İhyâ*, I, 260). Ancak fakihler, akşam namazının müekked sünnetinin iki rek'at olduğunda hemen hemen görüş birliği içinde bulunduğu evvâbîn namazının gayri müekked sünnet veya mendup bir ibadet olarak mütalaa edilmesi gerekir. Esasen klasik dönem fıkıh kitaplarının bir kısmında böyle bir namazdan hiç söz edilmezken diğer bir kısmında evvâbîn adlandırması yapılmadan bu namaza diğer nâfile namazlar arasında yer verilmiştir.

Evvâbîn namazının kılınış şekline gelince, Hanefîler'in dışındaki üç mezhebe göre gece kılınan nâfile namazlar gibi iki rek'atta bir selâm verilir. Hanefî mezhebine göre ise bu şekil daha faziletli olmakla birlikte evvâbîn namazı altı rek'atta bir selâmla veya dört ve iki rek'at halinde iki selâmla da kılınabilir.

Akşamın farzından sonra kılınan nâfile namaz için bazı mürsel ve zayıf hadislerde evvâbîn tabirinin yer almasına karşılık sahih bazı rivayetlerde bu tabirin sabahla öğle arasında kılınan kuşluk (duhâ) namazıyla ilgili olarak zikredildiği görülür (*Müsned*, IV, 366, 367, 372; Dârimî, "Şalât", 153; Müslim, "Müsâfirîn", 143, 144). Ancak Hatîb eş-Şirbînî, İbn Hacer el-Heytemî ve Şevkânî gibi âlimler, bu durumun her iki namaz için de evvâbîn tabirinin kullanılmasına engel teşkil etmediğini söylemişlerdir.

Başta İsrâ sûresindeki âyet (17/25) olmak üzere Kur'an-ı Kerim'de yer alan evvâbîn kelimelerinin evvâbîn namazıyla doğrudan bir ilgisi bulunmamakla birlikte bu namazın övgüye değer vasıflara sahip insanlara izâfe edilmesi bir teşvik unsuru olarak görülmelidir. Öte yandan evvâbîn namazının meşruiyeti konusunda delil kabul edilen rivayetlerin hadis tekniği açısından zayıf bulunmaları yanında bu nâfile namaz için vaad

edilen mükâfatlar da dikkat çekecek şekilde mübalağalı görünmektedir. Zâhiri mânalarına bağlı olarak birer dinî hüküm kabul edilmeleri halinde akaid esasları açısından birçok problemin ortaya çıkmasına yol açacak olan bu mübalağalı ifadelerin teşvik (tergîb) çerçevesinde yorumlanması gerekir. Ayrıca bu konudaki sahih hadisleri göz önüne alarak evvâbın adlandırmasını kuşluk namazı için kullanmanın daha isabetli olduğunu söylemek de mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu^ccem*, "evvâb" md.; *Musned*, IV, 366, 367, 372; Dârimî, "Şalât", 153; Müslim, "Müsâfirîn", 143, 144; İbn Mâce, "İkâme", 185; Tirmizî, "Mevâkıti³-ş-şalât", 204; Abdullah b. Mübarek, *Kitâbü'z-Zühd* (nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî), Haydarâbâd 1386 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), s. 444-445, 453; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, III, 44-46; Taberî, *Câmi^cu'l-beyân*, Beyrut 1405/1984, IX, 68-71; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur^{ân}* (Kamhâvî), V, 21; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 314; Serahsî, *el-Mebsû^t*, I, 157; Gazzâlî, *İhyâ²*, Kahire 1387/1967, I, 260; Zemahşerî, *el-Fâ²ık*, I, 66; İbnü'l-Harrât, *eş-Şalâtü ve't-teheccüd* (nşr. Âdil Ebû'l-Me'âtî), Mansûre 1413/1992, s. 253-254; Kâsânî, *Bedâ²î^c*, I, 285; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, I, 765, 767; Kurtubî, *el-Câmi^c*, X, 246-247; Heysemî, *Meccma^cu'z-zevâ'id*, II, 229-230; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kağır*, I, 444; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc* [baskı yeri ve yılı yok] (Dârü'l-Fikr), II, 221, 223, 233, 238-239; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, VII, 388; Şirbînî, *Mugnî'l-muhtâc*, I, 225; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1389/1969 → Beyrut 1404/1984, II, 110, 122-123; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ^c*, I, 424; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, I, 313; Şevkânî, *Neylül-evâtâr*, III, 62-64; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), II, 13-14; Nâsirüddin el-Elbânî, *el-Ehâdîşü'd-đâ^cıfe*, Beyrut 1398, I, 480, 481; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, II, 45, 56, 64, 70, 71.

YUNUS VEHBİ YAVUZ

EVVEL

(الأول)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

"İlk" mânasına gelen evvel kelimesinin kökü hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kur'an-ı Kerim'de Hadîd sûresinin 3. âyetinde âhir ile birlikte Allah'a nisbet edilir. Bu âyetteki konumu göre evvel "varlığının başlangıcı olmayan", âhir de "varlığının sonu bulunmayan" demektir. Kelâm, felsefe ve tasavvuf literatüründe evvel-âhir yerine aynı anlamda kadîm-bâkî, ezeli-ebedî terimleriyle lem yezel - lâ yezâl tâbirleri de kullanılır. Kur'an'da Hadîd sûresin-

de yer alan evvel isminden başka birçok âyette yaratmayı başlatma, devam ettirme ve yenileme fiilleri, ayrıca göklerle yerin ve aralarındaki her şeyin yani kâinatın icat edilişi de Allah'a izâfe edilir (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu^ccem*, "halk" md.). Yaratmayı ilkin başlatan ve onu sürdüren, bütün nesne ve olaylarıyla birlikte tabiatı meydana getiren varlığın kendisi elbette yaratılmış olamaz. Buna göre söz konusu âyetler Allah'ın, varlığı zâtının gereği olup (vâcibü'l-vücüd) başkalarını icat eden bir evvel olduğunu vurgular. İhlâs sûresinde geçen **samed** ile (112/2) birçok âyette tekrarlanan **ganî** isimleri de (bk. *a.g.e.*, "ğani" md.) Allah'ın her şeyden müstağni olduğunu ifade ederek evvel isminin mânasını pekiştirir.

Evvel ismi doksan dokuz esmâ-i hüsnâ hadislerinde yer aldığı gibi (Tirmizî, "Da^cavât", 82; İbn Mâce, "Du^câ²", 10) Hz. Peygamber'in bizzat okuduğu ve kızı Fâtıma'ya öğrettiği dua ve niyaz metninde de geçmektedir: "Allahım! Sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yoktur ve sen âhirsin, senden sonra da hiçbir şey yoktur" (Müslim, "Zikir", 61; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109; İbn Mâce, "Du^câ²", 2, 15).

Âlimler evvel ve âhir isimlerinin Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi beraberce kullanılmasının gerektiğini söyler. Çünkü bunlar yaratılmışlar için söz konusu edildiğinde diğer bir varlığa göre öncelik veya sonralık gibi belli bir zaman ifade ederse de Allah'a izâfe edilince muhtevalarında ne izâfet ne de öncelik ve sonralık düşünülebilir. Şu halde O'nun evveliyet ve âhriyeti zamanın başlangıç ve sonuç sınırlarının üstünde oluşu, başka bir deyişle esasen mevhum veya sadece zihni bir kavram niteliği taşıyan zamandan münezze bulunuşu demektir. Bu mânanın da ancak iki ismin beraber kullanılmasıyla elde edilebileceği kabul edilmiştir. Başta Mâtürîdî olmak üzere Halîmî, Abdülkâhir el-Bağdâdî, Zemahşerî, Beyzâvî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi âlimler de bu noktaya dikkat çekmişlerdir. Buna göre evvel Allah'ın selbî sıfatları grubu içinde yer alır. Nitekim Fırûzâbâdî evvel ismine "ikincisi (yani şeriki) bulunmayan tek" mânası vermek suretiyle onu selbî sıfatlar içinde mütalaa etmiştir (*Kâmus Tercümesi*, "v^cel" md.).

Evvel kavramı genellikle övgü için kullanılır; ayrıca insanlığın sahip olduğu birçok fazilet, maharet ve değerlerin ilkin ki-

min tarafından ortaya konulduğu hususu hararetle tartışılır (bk. EVÂİL). Ancak bütün bu övgü vesileleri izâfî ve sınırlı olup her türlü güzellik, lutuf, ihsan ve erdem ilâhî kaynaklıdır; mutlak mânada evveliyet ve âhriyet Allah'a mahsustur. Bununla birlikte kelâmcılar, Allah'ın âleme göre hem zaman hem illet olma bakımından önceliğini ısrarla belirtirken bazı filozoflar sadece illet olma bakımından önce olduğunu ileri sürmüşlerdir (bk. KIDEM).

Hadîd sûresinde (57/3) yer alan biriyle bağlantılı dört ismin (evvel-âhir-zâhir-bâtın) kelâm ve tasavvuf açısından ifade edebileceği mâna ve muhteva üzerinde eski dönemlerden itibaren durulmuş ve ilgi çekici yorumlar yapılmıştır. Fahreddin er-Râzî, daha önceki görüşlerden de faydalanarak bu yorumları yirmi dörde kadar çıkarmıştır. Bunlar arasında evvel-âhir bağlantısıyla ilgili olanlardan bazıları şöyledir: Allah, varlığının başlangıcı olmaması itibarıyla evvel, sonu olmaması itibarıyla âhirdir. Kalplerden geçeni en baştan bilmesiyle evvel, kusurları -dilediği takdirde- sonuna kadar örtmesiyle âhirdir. Yaratmayı başlatıp sürdürmesiyle evvel, yol göstermesi ve nihai saadete erdirmesiyle âhirdir (*Levâmî^cu'l-beyyinât*, s. 325-328; ayrıca bk. ÂHİR).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "el-evvel" md.; *Lisânü'l-Arab*, "v^cel" md.; *Kâmus Tercümesi*, "v^cel" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu^ccem*, "halk", "ğani" md.leri; Müslim, "Zikir", 61; İbn Mâce, "Du^câ²", 2, 10, 15; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109; Tirmizî, "Da^cavât", 82; Mâtürîdî, *Te^cvtlât*, Hacı Selimağa Ktp., nr. 40, vr. 755^b; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 188; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-makâlât*, s. 43; Bağdâdî, *el-Esmâ^c ve's-şifât*, vr. 59^b-60^b; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 82-83; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 146-147; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 63-64; Fahreddin er-Râzî, *Levâmî^cu'l-beyyinât*, s. 325-328, 331-332; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, I, 211; III, 198-200; IV, 331; VI, 61; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, İstanbul 1296, II, 495; Suat Yıldırım, *Kur'an'da Ulâhiyyet*, İstanbul 1987, s. 262-263.

BEKİR TOPALOĞLU

EVVELİYYÂT

(لَوَاتٍ)

Zihnin, doğrulamak için
hiçbir vasıtaya başvurmadan
kendiliğinden kabul ettiği
önergeler için kullanılan
mantık terimi
(bk. ZARÜRİYYÂT).